ЄВРОПА 02.05.2025 | Крістінел Бузату

Епопея виборів в Румунії триває

Чи зможе Румунія зробити все правильно після хаосу на президентських виборах 2024 року?

Перший тур президентських виборів в Румунії, який відбувся в листопаді 2024 року, сколихнув весь світ, викликавши серйозне занепокоєння не тільки на національному рівні, але й на міжнародному. Цієї неділі (4 травня) має бути новий тур, але в країні й досі немає певності, що влада зробила висновки з помилок і зможе забезпечити чесний і прозорий процес.

В листопаді ми стали свідками того, як малопомітний кандидат Келін Джорджеску, майже не згадуваний в опитуваннях, раптом вирвався на перше місце з понад двома мільйонами голосів. Він балотувався без політичної партії, з нульовим бюджетом (зі слів самого кандидата), а безпосередньо перед виборами просто-таки розривав соцмережі. Його передвиборчі тези були сумішшю містики, фашизму й націоналізму впереміш з виступами проти ЄС і НАТО.

То як же кандидатові з екстремістськими, для багатьох маргінальними поглядами вдалося мало не впритул підійти до президентського крісла? Така тривожна ситуація змушує замислитися про іноземне втручання в вибори, про силу соціальних мереж і про те, чи мають наші демократичні інститути механізми ефективного вирішення цих проблем.

Нульовий бюджет 50-мільйонної кампанії

Одна з найбільш разючих обставин стрімкого злету Келіна Джорджеску – його заява про НУЛЬОВИЙ бюджет передвиборчої кампанії. Попри це, його дуже активно просували інтернеті, зокрема в TikTok та інших соцмережах, що, за деякими оцінками, коштувало 50 млн євро.

То звідки гроші?

В Румунії доволі суворі правила політичної агітації та фінансування політичних кампаній. Кандидати повинні декларувати всі гроші, які отримують і витрачають на кампанії, а агітаційні матеріали в інтернеті необхідно позначати як такі. Очевидно, що цими правилами знехтували. Розслідування (яке ще триває) виявило платежі на суму до мільйона доларів кільком онлайн-інфлюенсерам. Схоже, сам Джорджеску отримав кілька великих виплат, а також охорону і навіть розкішні автомобілі на час своєї кампанії.

Все це тепер з'ясовується, але з деяких причин трохи запізно. Викриття лише показують, що наявні системи звітності не працюють і не допомагають запобігти незаконному фінансуванню виборчих кампаній і нечесній політичній агітації.

Збій системи

Ще один тривожний аспект цих виборів – підйом екстремізму та фашистської ідеології. Те, що у нас є кандидати, які відкрито толерують фашизм, і один з них мало не став президентом, свідчить про збій системи одразу на багатьох рівнях. Чому кандидата з такими радикальними поглядами так довго не помічали? Відповідь частково полягає в неефективності наявних стримувань і противаг.

Румунське законодавство передбачає кримінальну відповідальність за пропаганду фашистської ідеології. Однак донедавна це законодавство практично не застосовувалося, що й дозволило фашистському дискурсу процвітати по всій країні, навіть в Румунській академії. Сам генеральний прокурор визнавав, що випадки пропаганди фашистської ідеології дуже рідко фіксують і розслідують.

Тепер, після того як цей дискурс майже захопив президентський офіс, румунська влада, здається, нарешті починає ставитися до ситуації серйозно й запобігати зростанню фашистських угруповань. Але це не виправдовує довгої відсутності контролю, яка дозволяла дискурсу ширитися, загострюватися й пробиватися в мейнстрім.

В Румунії, як і в багатьох інших країнах, медійний ландшафт відіграє ключову роль у формуванні громадської думки. Проте вибори виявили непристосованість медіарегуляторів до боротьби з дезінформацією та маніпуляціями в соцмережах.

Державні інституції явно не готові до

Хоча ми оштрафували кілька ЗМІ на рекордну суму за поширення дезінформації та мову ворожнечі, схоже, це не спрацювало.

боротьби з ботами, ШІ-контентом і швидким поширенням дезінформації та теорій змови

Громадськість продовжували бомбардувати фейками про наближення неминучої війни та уявні загрози. Це підживлювало загальну тривогу й недовіру, виключаючи будь-яку можливість реального діалогу та обміну думками.

В інтернеті ще гірша ситуація. Державні інституції явно не готові до боротьби з ботами, ШІ-контентом і швидким поширенням дезінформації та теорій змови. Спроби вирішити ці проблеми фактично мали протилежний результат. Ми бачили, як співробітники поліції приходять до пересічних громадян додому й просять їх видалити пости у Facebook. Це посилює недовіру, а ще показує, наскільки ці інституції відірвані від реальності й малофункціональні.

Якою мірою іноземні держави можуть впливати на вибори, очевидно з прикладу сусідньої Молдови. Кажуть, спроба це зробити там коштувала Росії близько 100 млн євро. Але ми побачили дуже активну реакцію державних установ, журналістів і спецслужб на це втручання.

Румунам же свідомості чомусь забракло. Навіть президент спочатку казав, що нічого не знає про іноземне втручання в наші вибори. Пізніше, після першого туру, інформація, схоже, таки з'явилася. Можна дійти висновку, що організовані мережі підтримки, які діяли на користь одного кандидата, справді існували.

Після першого туру виборів Конституційний суд ухвалив кілька дуже дивних рішень

Конституційний суд Румунії також опинився на роздоріжжі під час виборчого періоду, який став для нього своєрідною перевіркою.

По-перше, його безпрецедентним рішенням було не допустити до президентських виборів ще одного кандидата-екстреміста. Проаналізувавши її публічні заяви, позицію та участь у певних заходах, суд виявив, що їй не можна балотуватися. Але кандидатуру Джорджеску при цьому затвердив.

Потім, після першого туру виборів, Конституційний суд ухвалив кілька дуже дивних рішень. Спочатку вимагав перерахувати всі голоси, після чого затвердив результати. А через кілька днів передумав: вирішив визнати вибори недійсними й постановив, що вони мають початися з нуля.

Це рішення стало кульмінацією виборчої епопеї. Імовірно, саме воно завадило екстремістові прийти до влади, але воно викликає серйозні питання: про весь процес, про те, що можна й треба було зробити інакше, про те, чи здатні наші державні інституції протистояти дезінформації, маніпуляціям, іноземному втручанню і зростанню недовіри до цих-таки інституцій.

Подальший рух

Зараз в Румунії в самому розпалі підготовка до нового туру президентських виборів, призначеного на 4 травня (другий тур – на 18 травня). Новий тур, однак, теж супроводжується політичними та правовими проблемами і теж стає перевіркою державних інституцій на здатність впоратися з проблемами, які виникли минулого разу.

Для початку в цьому турі виборча комісія відхилила кандидатури двох екстремістів, Діани Шошоаке та Джорджеску, але затвердила інших кандидатів з подібними екстремістськими поглядами. Знову треба порушувати питання, кому саме можна забороняти балотуватися в президенти і де провести межу.

Ми встановили ще суворіші правила агітації в інтернеті, а виборча комісія отримала додаткові повноваження, що стосуються передвиборчої агітації. Проте експерти попереджають, що цими повноваженнями можуть зловживати й що комісія вже використовувала їх для цензури політичних висловлювань. Комісія також розглядала всіх, включно з пересічними громадянами, як політичних діячів, вимагаючи позначати будь-які політичні висловлювання як політичну рекламу.

До того ж дискусію довкола скасованих президентських виборів і досі не завершено. Недавно суддя вирішив скасувати рішення Конституційного суду – повний юридичний нонсенс, уже анульований Верховним судом. І все ж таки це рішення знову розпалило багатьох, хто вимагає повернення до скасованих виборів.

Те, як Румунія переживе цей критичний період, визначить силу і стійкість її демократії на роки вперед.

Переклад з англійської Дар'ї Прусенко

Крістінел Бузату

Крістінел Бузату (Cristinel Buzatu) – румунський адвокат, зареєстрований в Бухарестській колегії адвокатів. Має ступені бакалавра та магістра в галузі прав людини і великий досвід роботи з громадськістю в США, Угорщині та Румунії. Співпрацює як юрист з кількома національними та міжнародними організаціями з широкого кола питань, таких як дискримінація, домашнє насильство, сексуальне насильство, біженці, а також свобода слова та об'єднання.